

Křesťanská sociální etika

Jabok 2008

11. EKOLOGIE, MÍR

Křesťanská sociální etika. M. Martinek.
Jabok 2008

Oblasti křesťanské sociální etiky

■ Úroveň státní:

- Politika (GS II-4)
- Hospodářství (GS II-3)
- Rodina (GS II-1)
- Vzdělání, kultura, média (GS II-2)

■ Úroveň globální:

- Ekologie
- Mír (GS II-5,1)
- Sociální spravedlnost (GS II-5,2)

Ekologie

- Oikos = dům (řec.): věda o společném domě.
- Věda o vztazích mezi organismy a prostředím (E. Haeckel, 1868), později posun na vztah mezi člověkem a přírodním prostředím.
- Ekologický problém je dnes zároveň problémem sociálním; je důsledkem jednosměrného pojetí rozvoje jako lidské činnosti, jejímž cílem je využívání přírody jako prostředku k uspokojování potřeb člověka.
- Důsledky: utilitarismus, konzumismus, hédonismus.
- Alternativa: hledání kvality života ve všech jeho dimenzích, k nimž patří také úcta k životu druhých, láska a respekt k životu ve všech jeho podobách.

Biblické aspekty

- Muž a žena jsou v Božím plánu povoláni, aby si jako Boží „správcové“ podmanili zemi. Tato svrchovanost nesmí být svévolná a destruktivně panovačná. Muž a žena jsou povoláni k tomu, aby měli účast na Boží prozřetelnosti vůči ostatním tvorům podle příkladu Stvořitele, který „miluje všechno, co je“ (Mdr 11,24). Z toho vyplývá jejich odpovědnost za svět, který jim Bůh svěřil. (KKC 373)
- První člověk byl stvořen nejen jako dobrý, ale byl postaven do přátelství se svým Stvořitelem a do harmonie se sebou i s okolním tvorstvem, kterou překoná jedině sláva nového stvoření v Kristu. (KKC 374)
- Ježíš často hovořil o přírodě v obrazech a podobenstvích, vyzýval lidi k pozitivnímu vztahu k ní; sám se projevil také jako vládce nad přírodou (např. utišení bouře, rozmnožení chleba).

Ekologická teologie

- Proti dosavadnímu „Podmaňte si zemi“ (nepřímý důvod ničení přírody ze strany křesťanské kultury) nastupuje úcta ke stvoření, jehož autorem je Bůh (stejně tak podložená Biblií). Ten je zároveň mimo přírodu (transcendence) i uvnitř, jako duch, který všechno oživuje (imanence) = panenteismus.
- Vztah člověka k ostatním přírodním bytostem (rostlinám, živočichům) se stává vztahem dvou subjektů, nikoli subjektu k objektu, jak to bylo dosud chápáno. To je odstup od hierarchického chápání přírody (Bůh – člověk – živá – neživá) k síťovému (vzájemná závislost).
- Ekologie je další oblastí (vedle kultury, vzdělání a sociální politiky), která nemůže být ponechána volnému trhu. Proto je zde nutná intervence státu a na globální úrovni také nadnárodních organizací.
- Centesimus annus, 37

Příčiny ekologické krize

- Demografický problém:
  - 1950: 2.250.000.000 obyvatel, 2005: 6.000.000.000 obyvatel
  - Nerovnost: extrémní příbytek v rozvojových zemích, úbytek v rozvinutých zemích.
  - Nerovnoměrné rozdělování zdrojů: přestože je základních zdrojů dostatek, zůstává 750.000.000 lidí podvyživených.
- Omezenost zdrojů:
  - Ropa, některé kovy
  - Nerovnost využívání: 1/4 populace konzumuje 82 % zdrojů, 3/4 populace konzumují 18% zdrojů.
- Problém odpadu:
  - Kontaminace vzduchu, vody a půdy
  - Důsledky: nemoci, ozónová díra, globální oteplování
- Ničení biosféry – rostlin a živočichů
  - Narušení ekosystému na úrovni místní i globální
  - Hlavní problém: kácení deštného pralesa

Společná odpovědnost

- Ochrana životního prostředí představuje výzvu pro celé lidstvo, jde o společnou a univerzální povinnost respektovat kolektivní dobro.
- Tato odpovědnost se vztahuje i k budoucím generacím.
- Odpovědnost vůči životnímu prostředí musí dojít svého odpovídajícího výrazu také v právní oblasti.
- Také každá ekonomická aktivita musí dbát na ochranu životního prostředí a kalkulovat s náklady na ni – zde je nutná regulace státu, protože tržní ekonomika s ekologickým rozměrem nepočítá. (KSNC 466-470)

Využívání biotechnologií

- Aplikace různých typů biotechnologií (v zemědělství, zootechnice, lékařství, ochraně životního prostředí), jejich důsledky pro lidské zdraví, dopad na životní prostředí a ekonomiku, a tedy také jejich dovolenost z etického hlediska, jsou předmětem diskuse.
- „Politováníhodné jsou ty zásahy člověka, při nichž dochází k ničení živých bytostí a životního prostředí, chvályhodné jsou takové zásahy, které je zdokonalují.“ (KSNC 473)
- Odpovědnost za etické využívání biotechnologií mají vědci a technici, kteří je tvoří, podnikatelé, kteří je vyrábějí a obchodují s nimi, politici, kteří vytvářejí legislativní rámec pro tyto činnosti, pracovníci médií, kteří ovlivňují veřejné mínění.

Životní prostředí a sdílení statků

- Aplikace zásady univerzálního určení statků: ekologická krize postihuje především ty nejchudší, proto především k nim by měly směřovat snahy o nápravu.
- Současné ekologické problémy, které mají planetární rozměry, mohou být účinně řešeny jedině díky mezinárodní spolupráci, která je s to zajistit větší koordinaci využívání pozemských zdrojů.

Nový životní styl

- Závažné ekologické problémy vyžadují účinnou změnu mentality, která by vedla k přijetí nového životního stylu, „v němž by určujícími prvky při rozhodování o spotřebě, šetření a investicích bylo hledání pravdy, krásy, dobra a spojení s ostatními v zájmu společného růstu“ (Centesimus annus, 36).
- Charakteristiky: střízlivost, umírněnost, sebekázeň na rovině osobní i společenské; opuštění logiky pouhého konzumu a podpora takových forem produkce, které budou respektovat řád stvoření a uspokojovat základní potřeby všech; vědomí vzájemné závislosti, která propojuje všechny obyvatele Země; postoj vděčnosti a uznání vůči Bohu – Stvořiteli. (KSNC 486-487)

Pokoj a dobro: VII. Humánní ekologie

- 44: Populace roste v zemích, kde neroste spotřeba, a spotřeba roste v zemích, kde neroste populace. Tento vývoj je nerovnovážený a trvale neudržitelný.
- 46: Reálný socialismus byl méně úspěšnou a ekologicky nešetrnou variantou vývoje. Snaha o růst spotřeby v nevýkonném systému se uskutečňovala často na úkor poškozování životního prostředí.
- 47: V 90. letech se realizovala mnoho ekologických projektů (odsiřovací zařízení, čističky odpadních vod, ekologicky šetrné způsoby výroby, třídění odpadu, filtrace vzduchu a zachycování emisí...), blížíme se úrovni západních zemí.
- 49: životní styl dobrovolné skromnosti, kultura služby a dávání, opuštění výlučného důrazu na kvantitativní materiální růst. Příklad Ježíšova života, odkaz na osobnost sv. Františka z Assisi (pokoj a dobro).

Mír a násilí

- Podoby organizovaného násilí: války, terorismus
- Války: problém provázející lidstvo po celou historii.
  - Krvavé 20. století – dvě světové války, 45 let studená válka
  - V 90. letech 20. stol. zahynulo ve válkách 5 mil. lidí, a 6 mil. bylo zraněno.
- Dnešní existence zbraní hromadného ničení je důvodem k úplnému etickému odsouzení války.
- Dokud nebude možné válku úplně vyloučit, trvá církev na tradičním názoru: etická oprávněnost tzv. spravedlivé války – právo na spravedlivou obranu po vyčerpání všech prostředků mírového vyjednávání (GS 79).

Mír v pohledu Bible

■ Starý Zákon:

- Mír je základní atribut Boha: „Bůh je pokoj“ (Sd 6,24). Stvoření je obrazem Boha, má tvořit harmonický celek (Gn 1). Násilí je důsledkem hříchu člověka, není součástí Božího plánu; tam, kde je násilí, nemůže přebývat Bůh (1 Kron 22,8-9).
- Slovo „šalóm“ má kosmický význam; tento pokoj je darem Božím, nelze ho v plnosti mít na zemi; Hospodin dává pokoj svému lidu (Ž 72; 85). Vyvolený národ musí vést války pro vlastní obranu a pro obhajobu svého území, které dostal jako dar od Boha; nový svět míru, objímajícího veškerou přírodu, je příslibem pro mesiánskou dobu (Iz 2; 11) – Mesiáš je označován jako „Kníže pokoje“ (Iz 9,5).

■ Nový zákon:

- Starozákonní příslib pokoje je naplněn v osobě Ježíše – Ježíš „je náš pokoj“ (Ef 2,14). Boží království je královstvím pokoje; tento pokoj není výsledkem politických jednání, ale obrácení srdce k Bohu. „Pokoj vám zanechávám, svůj pokoj vám dávám“ (J 14,27); Pokoj vám!“ (L 24,36).
- Působení ve prospěch míru je spojeno s hlásáním evangelia, které je „radostnou zvěstí pokoje“ (Sk 10,36;Ef 6,15) adresovanou všem lidem. Evangelium je pacifistická utopie.

Pojetí míru v křesťanských dějinách

- První křesťané byli pacifisté, odmítali jakékoli válku, násilí čelili jeho pasivním přijetím, až k mučednictví.
- Od 4. století, kdy se stává křesťanství římským státním náboženstvím, se začíná rozvíjet teorie spravedlivé války (Augustin, Tomáš Akvinský).
- V 11.-19. stol. se pojem spravedlivé války aplikuje i na situace, kdy se církve násilím brání proti křivdám, které na ní byly spáchány (křížácké války), nebo kdy se snaží násilím přinutit lidi, aby přijali její nauku (inkvizice, násilné misie).
- 19.-20. stol.: intenzivní snaha o prosazení míru, především v sociálních dokumentech papežů.

Mír v sociálních dokumentech církve

- Jan XXIII. – Pacem in terris, GS 77-82, poselství papežů ke Světovým dnům míru – 1. ledna.
- Aktivity katolické církve ve prospěch míru koordinuje Papežská rada pro spravedlnost a mír – Iustitia et pax.
- „Mír je hodnota a univerzální povinnost a má svůj základ v rozumném a mravním uspořádání společnosti, které má své kořeny v samotném Bohu. Mír není pouze nepřítomnost války ani udržování rovnováhy sil mezi znesvářenými protivníky, ale zakládá se na spravedlivém pojetí lidské osoby a vyžaduje budování pořádku na spravedlnosti a lásce.“ (KSNC 494)
- „Mír se utváří den po dni úsilím o řád, který chce Bůh, a může rozkvést jedině tehdy, když všichni uznávají vlastní odpovědnost za jeho rozvíjení.“ (KSNC 495)
- Násilí nikdy není správnou odpovědí. Jednoznačné odsouzení války: je „selháním každého opravdového humanismu“, „je to vždy porážka lidskosti“. Proto je třeba vždy hledat alternativu války (KSNC 497, 498).

Etické hodnocení násilí

- Křesťanská etika vychází z Desatera – 5. přikázání: Nezabiješ. Proto násilí na lidských osobách vždy hodnotí negativně.
- Přesto křesťanská tradice začala brzy rozlišovat tři výjimečné situace, v nichž zabití člověka považovala za oprávněné: trest smrti, nutnou obranu a spravedlivou válku.
- V posledním století jsou tyto tři situace podrobovány široké diskusi. Obhajoba spravedlivé války je zpochybňována zkušeností světových válek a existencí zbraní hromadného ničení.
- Novými problémy jsou terorismus a tzv. preventivní válka.

Spravedlivá válka

- Agresivní válka je svou vlastní povahou nemorální. V tragickém případě, když propukne, mají ti, kdo jsou odpovědni za záležitosti napadeného státu, právo i povinnost organizovat obranu i za pomoci zbraní.
- Podle křesťanské etické tradice, kterou katolická církev i dnes obhájí, je spravedlivá válka možná za současného splnění následujících čtyř podmínek:
  - aby škoda způsobená národu nebo společenství národů útočníkem byla trvalá, těžká a jistá;
  - aby se všechny jiné prostředky, jak tomu zabránit, ukázaly neproveditelné nebo neúčinné;
  - aby byly odůvodněné vyhlídky na úspěch;
  - aby použití zbraní nevyvolalo mnohem těžší zla a zmatky než zlo, které je třeba odstranit.
- Toto jsou tradiční prvky vypočítávané v nauce o tzv. „spravedlivé válce“. Hodnocení takových podmínek mravní oprávněnosti přísluší prozíravému úsudku těch, kteří mají odpovědnost za obecné blaho. (KKC 2309)

Válečná situace

- 2310: Veřejná moc má v tomto případě právo a povinnost uložit občanům povinnosti nutné k národní obraně. Ti, kteří slouží vlasti ve vojsku, ať se považují za služebníky bezpečnosti a svobody národů. Když tento úkol správně plní, opravdu přispívají k obecnému dobru národů a k upevnění míru.
- 2311: Veřejná moc se má vhodně postarat o případy těch, kteří z důvodu svědomí odmítají používat zbraní; ti mají však poskytnout lidskému společenství služby jiným způsobem.
- 2312: Církev i lidský rozum prohlašují, že během ozbrojených konfliktů stále platí mravní zákon. „A když už naneštěstí válka vypukne, neznamená to, že již tím je válčícím stranám všechno dovoleno.“
- 2313: Je třeba lidsky zacházet s nebojujícími, se zraněnými vojáky a se zajatci a respektovat je. Akce vědomě odporující mezinárodnímu právu a jeho všeobecným zásadám, stejně jako nařízení, která je ukládají, jsou zločiny. Slepá poslušnost není dostatečnou omluvou těch, kteří se jim podřizují. Vyhlazení nějakého obyvatelstva, národa nebo národnostní menšiny musí být odsouzeno jako smrtelný hřích. Člověk je mravně povinen odporovat rozkazům, které nařizují genocidu.
- 2314: „Každá válečná akce, směřující bezohledně k zničení celých měst nebo rozsáhlých území i s jejich obyvateli, je zločin proti Bohu i proti člověku, který je třeba s rozhodností a bez váhání odsoudit.“ Rizikem moderní války je poskytování příležitosti držitelům vědeckých a zvláště atomových, biologických zbraní ke spáchání takových zločinů.

Hromadění zbraní

- 2315: Hromadění zbraní se mnohým jeví jako paradoxní způsob, jak odradit případné protivníky od války. Vidí v nich nejúčinnější prostředky k zabezpečení míru mezi národy. Proti takovému zstrašovacímu prostředku je třeba vznést přísné mravní výhrady. Závody ve zbrojení nezabezpečují mír. Příčiny války vůbec neodstraní, naopak hrozí, že je zhorší. Nesmírné výdaje na přípravu stále nových zbraní zabraňují přispět na pomoc obyvatelstvu trpícímu nouzí; jsou překážkou rozvoje národů. Horečné zbrojení rozmnožuje příčiny konfliktů a zvyšuje nebezpečí, že se budou rozšiřovat.
- 2316: Výroba zbraní a obchod s nimi se dotýkají obecného dobra národů a mezinárodního společenství. Stát má tedy právo a povinnost omezit je jasnými zákony. Sledování krátkodobých osobních nebo kolektivních zájmů nemůže ospravedlnit iniciativy, které by rozdmýchávaly násilí a konflikty mezi národy a ohrožovaly mezinárodní právní řád.
- Sociální nauka církve předkládá jako cíl všeobecné, vyvážené a kontrolované odzbrojení: zákaz zbraní hromadného ničení, zbraní zasahujících zákeřně a bez rozlišení, kontrola produkce, prodeje, dovozu a vývozu zbraní.

Povinnost chránit nevinné

- Ve válečných konfliktech je nutno respektovat normy mezinárodního humanitárního práva:
  - Ochrana civilního obyvatelstva
  - Péče o uprchlíky
  - Zákaz genocidy (zločin proti Bohu a proti samotnému lidství)
- Mezinárodní společenství jako celek má morální povinnost zasahovat ve prospěch těch skupin, jejichž přežití je ohroženo a jejichž práva jsou hromadně porušována. (KSNC 504-506)

Problém preventivní války

- Pokud dojde k preventivnímu vojenskému zásahu bez jasných důkazů, že bezprostředně hrozila agrese, pak to musí vyvolat závažné otázky mravní a právní povahy.
- Jedině rozhodnutí kompetentních orgánů založené na přesných zjištěních a na opodstatněných pohnutkách může na mezinárodní úrovni dát oprávnění k použití ozbrojených sil, jestliže zjistí, že určitá situace je ohrožením míru, a povolí zásah do oblasti vyhrazené vládě určitého státu. (KSNC 501)

Problém terorismu

- „Terorismus vyhrožuje, zraňuje a zabíjí bez rozlišování, je těžkým proviněním proti spravedlnosti a lásce“ (KKC 2297).
- „Terorismus je nutno zcela bezvýhradně zavrhnout. Představuje totiž projev naprostého pohrdání lidským životem, a proto ho nic nemůže ospravedlnit, neboť člověk je vždy cílem a nikoli prostředkem.“ (KSNC 514)
- Právo bránit se proti terorismu: identifikace viníků musí být důsledně prokázána, neboť trestní odpovědnost je vždy osobní odpovědností, a proto ji nelze rozšiřovat na náboženství, národy či etnika, k nimž teroristé přísluší. (KSNC 514)
- Prohlašovat se za teroristy ve jménu Božím je svatokrádeží a rouháním; označovat jako mučedníky ty, kdo umírají, když konají teroristickou akci, znamená převrátit pojem mučednictví, které je svědectvím toho, kdo se nechává raději zahubit, než aby se zřekl Boha a jeho lásky; nikoli označení člověka, který ve jménu Boha zabíjí.
- Žádné náboženství nesmí tolerovat terorismus, a tím spíše ho nesmí hlásat. (KSCN 515)

Cesty k míru

- Zastavit závody ve zbrojení – problém politický a ekonomický
- Vytvářet společnost svobody a práva (příklad: v západní Evropě se nevedla žádná válka od roku 1945)
- Vychovávat k míru (rodina, výchovné instituce, média, církve)
- Tolerance a dialog – interkulturalita
- Doprovázet oběti násilí a jejich rodiny
- Modlitba